

Zolnai Albert

A KÖRNYEZETVÉDELEM EREDMÉNYEI ÉS PROBLÉMÁI SZABADKA TERÜLETÉN

Az ENSZ a környezetvédelemmel kapcsolatosan, először 1972-ben ülésezett, Stockholmban. Az ülésen 112 ország küldötte vett részt. Ekkor döntöttek egy egységes információrendszer kialakításának szükségességéről, többek között:

- a bibliográfiai adatok összegyűjtéséről,
- a tanulmányok nyomtatásáról,
- a nemzetközi tudományos összejövetelek időrendi ismertetéséről.

A stockholmi összejövétel után a világ minden táján még 1972-ben megkezdődött a környezetvédelmi aktivitás, így pl. az USA-ban egy sajátos nemzeti információrendszert hoztak létre. A svédek is még ugyanabban az évben kidolgozták automatikus adatgyűjtő rendszerüket. A résztvevők rájöttek arra is, hogy a környezetvédelmi problémák feltárása és feldolgozása interdiszciplináris területű, ezért a megközelítése is interdiszciplináris alapon történhet.

Alig született meg az egységes információrendszer, az adatgyűjtő központokat máris elárasztották az említett problémával kapcsolatos információk. Szinte szennyezőleg hatottak a központokban dolgozó emberekre, tudósokra. Rövid időn belül rájöttek az adatok és információk feldolgozásának és szűrésének fontosságára, s viszonylag gyorsan beindult az egységes információrendszer.

1973 márciusában hazánk is csatlakozott ehhez az akcióhoz. Az országos környezetvédelmi bizottság alakuló közgyűlésén felolvasták Tito elvtárs beszámolóját is. Ekkor többek között elhangzott: „...Az ember környezetének védelme és fejlesztése társadalmunk minden dolgozójának állandó feladata és gondja kell hogy legyen.”

Ennek a feladatnak és intelemnek, sajnos, nem tett eleget hazánk dolgozó népe, mert Jugoszlávia minden táján aránylag gyorsan bekövetkezett a természet és az ember közvetlen környezetének egy bizonyos fokú szennyezése (degradációja). Az országos környezetvédelmi bizottság megalakulását követően gyorsan létrejöttek a hasonló köztársasági, tartományi és községi bizottságok is. A bizottságok meghozták munka-

programjaikat és javaslataikkal hozzájárultak a szövetségi és köztársasági alkotmányok megfogalmazásához. Így az 1974-es alkotmányunkban helyet kapott a környezetvédelem. Ez szinte egyedülálló jelenség a világon. Más országokban ugyanis csak törvény, hazánkban pedig az alkotmány szabályozza a környezetvédelmet.

Az emberben ezek után felvetődik a kérdés: Mi történt társadalmunkban, vajon milyen motivációk vezették azokat a vezetőket, vagy dolgozói közösségeket, akik, ill. amelyek megengedhettek olyan technológiai vagy tudományos fejlődést, amellyel vétettek az alkotmány 86., 87., 114., 117., 193. szakasza ellen? Az ipar fejlesztésével veszélybe sodorták a természeti értékeket és ezáltal nemcsak önmagukat, de egyben a jövő generációkat is. Tehát az ipar fejlődése nem követte társadalmunk ideológiai orientációját, az alkotmányt.

Mi történik Szabadkán? A mi Palicsi-tavunk is intő példája lett a környezetszennyezésnek. A közkedvelt tó — a valamikori híres fürdő tönkrement. Az évek hosszú során szennyezett tó megbetegedett — haldoklási tüneteit láthatta még az átlag fürdőző is már az 1970-es évben, és a tó élővilágának szinte teljes pusztulása borzalmas gyorsasággal következett be 1971-ben.

Ebben az állapotban a tó nem szolgálhatta Szabadka dolgozóinak és polgárainak üdülését. Ezért hozzá kellett látni, sajnos, nem a tó védelméhez, hanem a tó szanálásához, gyógyításához. A szennyezett tó gyógyítása, a tó környezetének rendbehozása nagy anyagi áldozatot követelt a község minden polgárától. Tudatos tóműveléssel és szakszerű környezetvédelemmel, kellő szakmai hozzáállással, szocialista társadalmunk humanizmusával és anyagi áldozatával a tó felújult, szebb lett, mint valaha volt.

Szabadka gyorsan felismerte a környezetvédelem társadalmisításának fontosságát. Azonkívül, hogy megindította az „Évszázad akciója” nevet viselő tömentést, még sok-sok más ilyen jellegű aktivitást is szervezett, pl. a városrendezéssel kitelepítette a város központjából az ipari létesítményeket: a tejüzemet, a sütőipari vállalatot, a vágóhidat, s ezzel megkezdte az ipari negyedek létrehozását.

1973. április 12-én Szabadka község képviselő-testülete kinevezte az első környezetvédő bizottságot. A bizottság 17 tagot számlált és hatásterülete óriási volt. Mivel a bizottság a képviselő-testülethez tartozott, az akcióprogramot is a testület verifikálta. Az első program felölelte:

I. *A zöld felületek védelmét*, amely külön foglalkozott erdeink, gazdasági, idegenforgalmi és védő szerepével.

b) A Ludasi- és Palicsi-tó körüli erdő telepítésének szükségességével és lehetőségével;

c) A sétaerdő felújításával (tisztítás, rendezés, telepítésfejlesztés);

d) A kórház és a sándoni gyáripari létesítmények körüli erdősáv létrehozásával;

e) A város utcáinak fásításával és a facsometék megválasztásával;

f) A város körüli erdősáv rendezésével és egyes erdőterületek védésével.

II. *A légszennyeződés megállapítását és ellenőrzésének fontosságát szorgalmazta* (Tervkészítés, a meglévő tanulmányok alapján. A szennyezők feltárása).

III. *A vízfelületek védelmét*

A Ludasi-tó védelmét, fejlesztését, a meglévő állomány tudományos kísérését, tanulmányok kidolgozását, a tó státusának meghatározását.

A város vízellátásának problémáját. Egy tanulmány elkészítését.

A szennyvíz minőségének és mennyiségének ellenőrzését.

IV. *A város rendezését:* közlekedés, köztisztaság, lakótelepek kialakítása, új ipari létesítmények építése a környezetvédelem szempontjainak figyelembevételével.

Munkacsoportok alakultak egy-egy probléma feltérképezésére. Ezek összegezték a tennivalókat és beindították a szükséges aktivitásokat. A cél azt volt, hogy az aktivitásokkal tudatosítsák az emberekben azt, hogy a természet javait ésszerűen kell felhasználni és azon keresztül biztosítani lehet községünk fejlődését hosszú távon.

Ezekkel az aktivitásokkal figyelemre méltó eredményeket ért el a környezetvédelmi bizottság. Először kerültek nyilvánosság elé a levegőszennyezési mérések. A szennyező anyagok mérését Szabadkán 1971-ben kezdte meg az Egészségvédelmi Intézet. Az 1 m²-re eső milligramm napi mennyiségét mérték húsz gyűjtőállomáson. Az eredmények leolvasása és feldolgozás kéthavonként történt. Már az első évben megtudtuk, hogy *Szabadka levegője az országos standardhoz viszonyítva az erősen szennyezett városok kategóriájába tartozik.* Városunk az országban a veszélyes harmadik helyen volt. Akkor a Zorka, a Hőtelep és a vasút környékén a légszennyeződés a megengedettnél hatszor nagyobb volt. A város központja a színház rossz fűtése, az útviszonyok, valamint a közlekedési eszközök robbanásszerű növekedése miatt szintén az erősen szennyezett területek kategóriájába került.

A mérések és értékelések alapján a bizottság jelentést írt az akkori képviselő-testületnek. A jelentés javaslatokat is tartalmazott. 1. Tovább kell mérni Szabadka légszennyeződését. 2. Az Egészségvédelmi Intézet és a képviselő-testület illetékes kádereinek továbbképzése ezen a téren logikussá vált, ugyanakkor nem maradhatott el a műszeres mérések fejlesztése se. Azokat a vállalatokat, amelyek erősen szennyezték a levegőt, kötelezték a szennyezést előidéző helyek szanálására.

A községi felügyelők fokozott figyelemmel ellenőrizték a vállalatokat, különösen a veszélyes hónapokban.

3. A légszennyezés csökkentése végett közös akcióba léptek az intézet, a községi felügyelőség és a forgalmi rendőrség, valamint a meteorológiai intézet dolgozói.

4. Ezt a problémát fokozott figyelemmel kísérte bizottságunk is. Aktivizálta ezzel kapcsolatosan az újságokat, a rádiót, előadásokat és szaktanácskozásokat szervezett a városban. Az eredmény nagyon sze-

Kelebiai erdőszel: "új" szemétdomb

gényes volt. A levegő szennyezettsége azért is növekedett, mert a várost körülvevő erdősávot, melyeknek elsődlegesen védős szerepe van, erősen irtották. Az erdőgazdaság kíméletlen fakitermelést végzett; szinte pusztította az erdőt. Az erdő kitermelése után a szél ezer és ezer tonna homokot zúdított a városra és a környező településekre. Le kellett állítani, vagy legalább csökkenteni kellett az erdő kitermelését. Fokozni kellett az erdőtelepítési és parkosítási akciókat. Az akciók többszörös haszonnal jártak. Csökkent a levegőben a finom porszemcsék mennyisége, oxigénben gazdagabb lett a levegő. Az ifjúság és a pionírok között növekedett a természetvédők tábora.

Ebben az időben, hazánkban nem létezett légtisztaságot védő törvény, s így nehéz volt pontosan meghatározni a vállalatok, intézmények, magánszemélyek magatartását. A községi képviselő-testület 1975-ben hozott külön határozatával segítette a helyzetet. Ezzel az intézkedéssel csökkenteni akartuk a levegőben a mérgező anyagok mennyiségét, különösen a kéndioxid, a nitrogénoxidok és egyéb szerves, illetve szer-

vetlen vegyületek koncentrációját. Ezek a különböző anyagok égetésével vagy a vegyipari technológia meghibásodása miatt, esetleg a gépek felelőtlen kezelése folytán kerültek a levegőbe. Abban az időben dává-tossá vált, szinte íratlan törvényként alkalmazta a mezőgazdaság nyáron a tarló és a szalmaégetést, ősszel pedig a kukoricaszár felgyújtását. Ez pedig hihetetlen károkat okozott. A látvány borzalmas volt. A levegőt szennyezte a korom, a kátrány, a rosszul égő biomassza szerves párlata. Az előidézett károkról csak hozzávetőleges megállapítások alapján beszéltek az emberek és írt a napisajtó. Arról senki se készített tanulmányt, hogy miért szaporodott meg a mérgező ködös őszi napok száma? Valószínű, hogy ezt a nemtörődömség, a vandalizmus idézte elő! Minden bizonnyal sok-sok emberi élet rövidült meg asztmatikus roham, szívroham vagy a közlekedésben elszenvedett sérülések miatt.

Más országok, népek katasztrófáiról, sajnos, még ma sem akarunk tudomást venni, pedig Londonban és Amerikában, Donori városban 1952-ben a mérges köd, a szennyezett levegő több mint 4000 emberéletet oltott ki, alig egy hét alatt.

Bizottságunk sokat foglalkozott ezzel a problémával. Sokszor fel-emelte szavát, állást foglalt, az eredmény azonban minimális volt. Ha kevesebb mérgező, savanyú gázömlés történt volna a Zorka Vegyipari Művekben, ha a mezőgazdaság kevesebb tarlót égetett volna, akkor tisztábbak lettek volna településeink utcái. Az ipar és a mezőgazdaság azonban ezzel nem törődött. Sokan inkább kártérítést fizettek, mert polgáraink kertjeiben tönkretették a termést, vagy teljesen kipusztították a fákat, és ki tudja, milyen mértékben károsították meg az ember egészségét?!

A szervezett intézkedéseknek pl. a kipufogó gázok ellenőrzése, füstszűrők felszerelése, a vasút villamosítása egy időben a szén és fűtőolaj kéntartalmának szabályozása észrevehetően csökkentette a város légszennyezését. Az utóbbi időben az emberek, a dolgozók elfeledkeznek az alkotmányos követelményekről, arról, amely állandóan kötelez egy társadalmat: „Úgy éljen és dolgozzon a ma embere, hogy a jövő generációja egészséges életkörülmények között élhessen és tiszta levegőt örököljön.” Aggódok, mert az idézett alkotmánytételt Vajdaság és Szabadka legnagyobb beruházása, a születő gyáróriás, a Nitrogénművek sem garantálja. A biztosan bekövetkező gázömlésekről ugyanis nincs időnk beszélni. A világon sok szomorú tapasztalat van már, sőt hazánk is bővelkedik keserű tapasztalatokban, pl. a pancsovai nitrogéngyár is sok fejtörést okoz. Nem volna rossz, ha a nép megtudhatná, hogy a vegyiparban nincs tiszta technológia!

Erdősítés — parkosítás

A környezetvédelmi bizottság sokat foglalkozott az erdősítés és parkosítás kérdésével is. Nem is csoda, hiszen az emberekben a környezet-

védelem fogalma azonosult az erdővel, a fasorokkal vagy a füves-virágos felületekkel. Városunkban, de községünk más településén is erőre kapott egy pozitív törekvés, a parkosítás szorgalmazása. Ezt a potenciális hajlandóságot, amely az emberekben megmutatkozott, ki kellett használni. Nagyszerű partnerünk, az Erdőtelepítők Egyesületének segítségével ezt ki is használtuk. Megindult a helyi közösségek, munkahelyek szépítése, parkosítása.

A környezetvédelmi bizottság szorosán együttműködik a Technikusok és Mérnökök Egyesületével, az Erdőtelepítők Egyesületével, a pedagógusok népes családjával és az egészségügyi dolgozók lelkes táborával. Az eredményes akció vezetésének fontos tényezője még a társadalmi-politikai erők jó hozzáállása is. Mivel a 17 tagú bizottság szorgos és bátor hozzáállású emberekből tevődött össze, gyorsan feltérképezte a problémákat, megfogalmazta a teendőket, munkacsoportokat hozott létre, és így kibővült bizottságunk listája. A bizottság egyszerűen és dolgoosan állt hozzá a környezetvédelem első nagy akciójához, az iskolák esztétikai és higiéniai rendezéséhez. Úgy gondoltuk, hogy a tanulmányi-fűzés a legkönnyebben szervezhető erre a célra. Az akciót versenyszerűen indítottuk. Három csoportba soroltuk a versenyzőket: iskoláskor előtti intézmények, általános iskolák, valamint közép- és felsőfokú iskolák. A verseny kidolgozott propozíciók szerint zajlott. Már az első évben jó eredmények születtek. Ezzel a sikerrel bekapcsolódhattunk egy hasonló tartalmú szerbiai akcióba. A következő évben, 1975-ben már egyik iskolánk, az Egészségügyi Középiszola Szerbia második helyezette lett. Az elkezdett akcióból egy kitűnő tartalommal vezetett aktivitás fejlődött ki községünkben, de később Vajdaságban is. Ezt a pozitív orientálódást nemcsak erkölcsileg, de anyagilag is támogatták a pedagógusok.

A bizottság másik csoportja felújította a virágkiállítását. Minden évben megrendezte a községi virágkiállítását, melyen részt vettek, terményüket kiállították a vállalatok, intézmények, egyének, de a parkosítási vállalat dolgozói is. Ezt a rendezvényt nagy szeretettel fogadta Szabadka lakossága — a kiállítók szerény díjakat is kaptak. Sajnos, a virágkiállítás nem vált hagyományos rendezvénné. Vagy a pénz, vagy a lelkesedés hiányzott. Megítélésünk szerint inkább hiányzik egy olyan társadalmi erő, amely ezt a nemes és igen hasznos rendezvényt egy másik ünnephez kötve újraélesztené. A kiállítás nevelő hatása felmérhetetlen. Ezzel ugyanis lehetőség nyílna egyebekre is, mint pl. virág- és virágmag-árusításra, előadásokra és kerekasztal-beszélgetésekre stb.

Akciót indítottunk a gyáni munkacsarnokok rendezésére. Sikerült megszervezni a dolgozókat. Szemmel láthatóan javult a munkahelyek mikroklímája. Pozitív irányban változott a higiénia, az esztétika. Jelentős változások születtek a gyárak és vállalatok udvarában. A szemetes, rendezetlen udvarok és szabad felületek helyébe gyönyörű virágos kertek, parányi parkok kerültek. A dolgozók dísz tárgyakat, padokat készítettek, sőt még díszállatokat is gondoztak udvaraikban. Legna-

gyobb sikereket a November 29. Húsárugyár, a Birografika és az Építészeti Intézet ért el ezen a téren.

Ezekon az akciókon kívül bizottságunk napirendre tűzte a Szabadka—horgosi homokvidék erdeit is. Kivizsgálta az erdőgazdálkodás törvényességét. Többször elemzést kért az erdőgazdaságtól és a községi képviselő-testület elé vitte a fakitermelés kérdését. A kivágott erdők értékét összehasonlította a feltételezett haszonnal, melyhez ilyen úton az erdőgazdaság jutott.

Ezzel kapcsolatban tanulmányok is készültek. Mivel Szabadka eolikus eróziós talajon fekszik, így a környezetvédelmi bizottság indokoltnak tartotta, később pedig már követelte is a községtől az erdőgazdálkodási terv megváltoztatását. Azt követelte, hogy erdeink esetében nem a gazdasági, hanem a védős szerepet kell előtérbe helyezni. E célból a belgrádi Erdészeti Fakultás professzora, dr. Velizar Velašević és munkatársai elkészítették 1978-ban *A Szabadka—horgosi erdők védelme és fejlesztése* című tanulmányt.

Ez a tanulmány indokoltá tette bizottságunk követelését. A tanulmány tudományosan megindokolta a szabadkai erdők védő funkcióját. Ezt a tanulmányt alapokmányként használtuk fel 1982. március 29-én, amikor a községi képviselő-testület minden tanácsa megszavazta, hogy a Szabadka—horgosi erdők védett területet képeznek és regionális szabadkai park erdővé nyilvánították. (Ezeket az erdőket őseink 1781-ben Jasenovacban, Agina barában kezdték szakszerűen ültetni.)

Ez a nagy horderejű döntés az erdőgazdaságot arra kötelezte, hogy tudományos alapú fejlesztési programot készítsen, amely 1983 júniusáig el is készült. Vele párhuzamosan dolgozták ki a pénzelési tervet is. A fejlesztési és pénzelési tervet 1984 júniusában jóváhagyta a községi végrehajtó tanács.

Ezek után következett a 4500 ha erdő és 4900 ha védősáv tulajdonosainak névsorba iktatása és kötelezése a fejlesztési terv elfogadására és közös pénzelésére. A pénzelők listájára került az Agros Mezőgazdasági Kombinát, a Naftagas Kőolajipari Kombinát, a Vojvodinaput Útkarbantartó Vállalat, a Slovin Borpincészet, a Szabadkai Kereskedelmi Vállalat, az Ifjúsági Szövetség községi választmánya, a szabadkai Testnevelési és Rekreációs Érdekközösség és az Erdőgazdaság. Egy megállapodást írtak alá. A megállapodás alapján az aláírók 100 millió (10 milliárd régi) dinárt biztosítanak. Ebből 30%-ot az Erdőgazdaság, a többi 70%-ot pedig az aláírók.

Az olvasók nagy többsége fül- és szemtanúja volt már sok ilyen megállapodás aláírásának, melyek után minden maradt a régiben.

Történt-e valami azóta ezen az igen érdekes és érzékeny területen?

1984-ben 81 ha területet erdősítettek, és 140 ha felületet előkészítettek az erdősítésre, amelyet az idén ültetnek be. Ezenkívül egy tanulmány készül az Erdők modern és általános gazdálkodási alapja címmel. A tanulmányon a belgrádi Erdészeti és Faipari Kutatóintézet dolgozik.

Ugyancsak egy tanulmány fogja részletezni a Szabadka-horgosi homokvidék növényvilágának védelmét is.

Befejeződött egy 5 éves kutatómunka: az eolikus erő eróziós hatása a Szabadka-horgosi homokvidéken. Ezt a tanulmányt a belgrádi Erdészeti Fakultáson dr. Velizar Velašević és társai készítették. Igen értékes botanikai tanulmányt készített dr. Sturc Béla és mr. Branislava Šajinović is 1978-ban. Ezt a tanulmányt dr. Sturc emlékeztetőül adta át nekem, mert aktivitásunk leginkább az erdőmentésre irányult, sok hibát követve el ugyanakkor más értékek megmentése terén. Ez a homokvidék viszont még nagyon sok értéket rejteget a tudomány részére. Szabadka zöld felületeit prof. dr. Toma Bunuševac is feldolgozta 1977-ben. Igen komoly munkát jelentetett meg ezzel kapcsolatban Kladek Ervin 1981-ben.

Nem szabad elfelejteni ezeket a törekvéseket és eredményeket, de azt sem, hogy a szabadkai erdőtelepítők elnyerték az Országos Környezetvédelmi bizottság ezüstplakettjét. Méltón viselik nevüket, munkájuk nem csupán a fásításban nyilvánul meg, hanem facsemetéket is nevelnek, de ugyanakkor nevelik a pionírokat és az ifjúságot is, a holnap generációját a humánusabb és egészségesebb életfeltételekre.

A környezetvédelemre irányuló pozitív törekvéseket örömmel fogadták Szabadka polgárai. Bízunk abban, hogy erdőink állapota a jövőben nem romlik, s hogy a fakitermelés csupán gyógyítási célú lesz. Abban is reménykedünk, hogy évről évre növekszik majd erdőfelületünk. Ha csak az erdőgazdaság kísértésbe nem esik, és sutba nem vágja a tudományos igazságot és a társadalmi törekvést!

Igaz, az erdőgazdaság még az idén is alkalmazza a teljes erdővágást, ilyen pl. a csávolyi erdőrész sorsa. Az is gyakori továbbra is, hogy az erdők közötti tisztásokra nagy mennyiségű szemét kerül, ami alaposan veszélyezteti törekvéseinket, de azt se hallgathatjuk el, hogy a Zorka Vegyi Művek savas iszapjával „javítják” a Deszkás erdőben a homok és a talajvíz első rétegének minőségét. Természetesen, a mostani községi végrehajtó tanács engedélyével!

Városrendezési akciók:

E téren is szükségessé vált egy sor szaktanulmány elkészítése. A Szocialista Szövetség községi választmánya ilyen értelmű feladattal megbízott egy munkacsoportot. Ez az anyag mélyrehatóan foglalkozik az értékes épületekkel, megszerezte a stílusokat és építészeti értékeket, változta a terek és utcák sorsát és jövőjét. Rámutat a közforgalom megoldási lehetőségeire. Ez az anyag útmutatóként szolgált a belváros rendezéséhez. Benne minden pillanatban az embercentrikus koncepció, az esztétika és az egészséges légkör dominált. Alig fél év elteltével Szabadkán lezárták a forgalomtól a Boris Kidrič utcát és megszűnt benne az autók dübörgése, zúgása. Szabadka polgárainak nagy többsége üdvözölte ezt a határozatot és akciót. Azóta rendezték a Strossmayer utcát,

felépült hazánk egyik legszebb szökőkútja, kibővül a járműforgalomtól lezárt terület. Sortatarozást végeznek és restaurálják értékes épületeinket. Rendezik a kirakatokat, a közvilágítást és új kanalizációt raknak le a belvárosban.

Sok olyasmi van azonban még, ami az emberek, az itt élő polgárok életét veszélyezteti, nyomorítja, pl. a Fasizmus Áldozatainak terén autóbuszok vesztegelnek, még mindig buszállomásnak használják a Matija Gubec utcát. A köztisztaság nagyon is kifogásolható, a város központjában részben csökkent a zaj és a vibráció, de nemigen javult a levegő tisztasága. Bizalommal tölt el bennünket azonban az, hogy az utóbbi időben a város forgalmával kapcsolatos tanulmányba foglaltak is úgy tűnik, lassan valóra válnak.